

Η ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΣΚΕΨΙΣ, ΩΣ ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΙΝ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

Τοῦ κ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ Κ. ΑΝΑΓΝΟΥ

Καθηγητοῦ τῆς Οικονομικῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Howard, Ούασινγκτῶνος

I

1. Ἡ ἀντίδρασις τοῦ συμβατικοῦ κατὰ τῆς ἐξελικτικῆς πορείας τῆς οἰκονομικῆς σκέψεως, δὲν εὔρε πρόσφορον ἔδαφος εἰς τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας μετὰ τὸ β' ἡμισυ τοῦ 19ου αἰῶνος.

Ἡ ἀντίδρασις αὕτη εἶχεν ὡς ἀφετηρίαν τῆς βασικᾶς θεωρητικᾶς κατασκευᾶς, διατυπωθείσας κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα, αἱ ὁποῖαι ἐστηρίζοντο εἰς φιλοσοφικὴν μᾶλλον παρὰ πειραματικὴν ἀπόδειξιν, ἦσαν ὑποκειμενικαὶ καὶ ἐχρησιμοποιοῦν τὴν ἀπαγωγικὴν μέθοδον.

Αἱ προϋποθέσεις αὗται ἐβασίζοντο ἐπὶ δογματικῶν ἀρχῶν ὅτι δηλαδὴ ἡ ἀλήθεια ἦτο πάντοτε αὐταπόδεικτος, οἱ νόμοι αἰωνίως ἀμετάβλητοι, τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον σαφῶς διακεκριμένα μεταξύ των, ἄνευ ἐνδιαμέσων ἀποχρώσεων. Αἱ ἀνάγκαι ἀπόλυτοι καὶ ὄχι σχετικαί, ὁ κόσμος τῶν ἐν λόγῳ ἰδεῶν ἦτο σταθερῶς καθωρισμένος οὐδόλως μεταβαλλόμενος. Ἡ ἐπ' αὐτῶν ἐδραζομένη φιλοσοφία ἦτο στατικὴ (καὶ ὄχι δυναμικὴ).

Τὴν τοιαύτην κατάστασιν πνευμάτων ἀντεμετώπισεν ὁ πραγματισμός, ὅστις παρουσιάζεται ὡς φιλοσοφία βασιζομένη ἐπὶ τῆς ἐμπειρίας. Αἱ ἰδέαι κρῖνονται ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων των. Ὁ φιλοσοφικὸς ἀπολυτισμὸς καταργεῖται ὑπὸ τῶν πραγματιστῶν, ἐνῶ ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων των, ὁ πραγματισμὸς θεωρεῖται ὡς χονδροειδὲς καὶ ἥκιστα «διανοητικὸν» κατασκευάσμα.

Ἐπιστεύετο ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων τοῦ πραγματισμοῦ ὅτι ἡ ἐν λόγῳ φιλοσοφία ἀπετέλει εὐτελὲς ὄργανον εἰς χεῖρας ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἐξεμεταλλεύοντο

Σημ. Συντ. Διάλεξις δοθεῖσα εἰς τὴν Οἰκονομικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης τὴν 19 Νοεμβρίου 1968. Τὸν Καθηγητὴν κ. Κλαύδιον Β. Μπανταλούκαν καὶ τὸν Διευθυντὴν τῆς Ἐθνικῆς Στατιστικῆς Ὑπηρεσίας κ. Βασίλειον Ν. Νικολόπουλον, εὐχαριστῶ θερμῶς διὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ χειρογράφου καὶ τὰς πολυτίμους ὑποδείξεις των. Ἡ βιβλιογραφία τὴν ὅποιαν ἐχρησιμοποίησα εἶναι μᾶλλον ὀγκώδης, δι' ὃ καὶ παραπέμπω τὸν ἀναγνώστην εἰς εἰδικὰ βιβλιογραφικὰ ἄρθρα, καλύπτοντα τὸ ἔργον τῶν ἀναφερομένων οἰκονομολόγων. Ἐν τούτοις, μνημονεύω ἐνταῦθα τὰ πλέον εἰδικὰ συγγράμματα ἢ ἄρθρα.

τὸν λαϊκὸν συναισθηματισμὸν. Τοῦ ἀπεδίδετο ἡ κατηγορία ὅτι ἀντετάσσετο εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς διοικήσεως, ὅτι διέλυε τοὺς κοινωνικοὺς θεσμοὺς καὶ ἀνέτρεπε τὴν ἀσφάλειαν.

Οἱ πραγματισταί, ἐξ ἑτέρου, ἐτόνιζον ὅτι ὁ κόσμος εἶναι κόσμος ἐν τῷ γίγνεσθαι. Ἔλαβον οὗτοι ὑπ' ὄψιν τὴν ἀσυνεπείαν τῆς ἐξελίξεως καὶ τὰς ἐφήρμοσαν εἰς τὰ πεδία τῆς ἠθικῆς, τῆς σκέψεως καὶ τῶν κοινωνικῶν θεσμῶν. Κατέστη ἀναγκαία, ὅθεν, ἡ δημιουργία νέας οἰκονομικῆς θεωρίας, ἀνταποκρινόμενης εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς μεταβαλλομένης ἀμερικανικῆς οἰκονομίας.

Μέχρι τῆς στιγμῆς αὐτῆς, ἡ οἰκονομία ἐβασίζετο εἰς τὸν νόμον τῆς φυσικῆς ἀρμονίας, ἀπέβλεπε δὲ εἰς τὴν ἐπίτευξιν πλήρους ἀνταγωνισμοῦ καὶ ὑπέθετε τὸν οἰκονομικὸν ἄνθρωπον αὐτομάτως ἀνταποκρινόμενον εἰς τοὺς ἀμεταβλήτους νόμους (!).

2. Τοὺς πρώτους Ἀμερικανοὺς οἰκονομολόγους δὲν χαρακτηρίζει πρωτοτυπία καὶ αἱ οἰκονομικαὶ τῶν θεωρίαι ἦσαν κατάλληλοι μᾶλλον διὰ τὴν καθοδήγησιν τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας. Οἱ ἐν λόγῳ οἰκονομολόγοι δὲν ἐπέδόθησαν εἰς τὴν μελέτην τῆς ἀμερικανικῆς οἰκονομίας ἀλλ' ἠσχολήθησαν μὲ τὰ δόγματα τῶν F. Quesnay, A. Smith, T. Malthus, καὶ D. Ricardo. Εἶναι ἀληθές, ὅτι οὗτοι υἰοθέτησαν νέον λεξιλόγιον, ἀλλὰ τοῦτο ἀπλῶς ὡς νέον ἔνδυμα παλαιῶν γνωστῶν ἰδεῶν. Διετήρησαν συνάμα οὗτοι τὴν ἀφοσίωσιν τῶν πρὸς τὸ κλασσικὸν δόγμα, ἀντιτιθέμενοι πρὸς τὰς ἐξελικτικὰς ἰδέας τῆς Οἰκονομικῆς.

Ἡ ἀκαδημαϊκὴ διδασκαλία τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δύναται νὰ συνοψισθῇ ὡς ἑξῆς :

1. Δὲν ἀνεγνώριζεν αὕτη τὸν μεταβαλλόμενον χαρακτήρα τῆς οἰκονομίας.
2. Διετήρει τὴν ἰδέαν τοῦ πλήρους ἀνταγωνισμοῦ.
3. Δὲν ἀντελήφθη τὸν ριζικὸν μετασχηματισμὸν ὅστις ἐλάμβανε χώραν καὶ δὲν προσηρμόσθη πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς βιομηχανικῆς καὶ τῆς τεχνολογικῆς ἐπαναστάσεως.
4. Δὲν παρητήρησε τὴν μετατόπισιν τῆς οἰκονομικῆς δυνάμεως ἀπὸ τοὺς παραγωγούς εἰς τοὺς χρηματοδότας.
5. Δὲν ἀντελήφθη τὴν μετακίνησιν τοῦ κέντρου βαρύτητος ἀπὸ τὴν βιομηχανικὴν παραγωγικότητα εἰς τὰ χρηματικὰ κέρδη.
6. Ἐπέμενεν εἰς τὸ δόγμα τοῦ «laissez - faire», θεωροῦσα τὴν ἐπέμβασιν τῆς πολιτείας ὡς ἀναγκαῖον κακόν.
7. Παρέβλεπε τὰ διδάγματα τῆς πείρας.

Ἐναντι τῆς καταστάσεως αὐτῆς τῆς φιλοσοφικῆς ἀδρανείας ἔχομεν τοὺς «αἰρετικούς» ἢ «ἐπαναστάτας», οἱ ὅποιοι ὑπεστήριζον τὸ χαρτονόμισμα, τὴν

1. Βλέπε κυρίως : Charles and Mary Beard : The Rise of American Civilization ; Mac Millan, Vol. II. (N. Y. 1942). Ἐπίσης Samuel Eliot Morison and Henry Steele Commager : The Growth of the American Republic. Oxford U. Press ; Vol. II, (N. Y. 1942) καὶ Henry Steele Commager : The American Mind. Yale U. Press (New Haven, 1950).

ἀπαλλοτριώσιν τῶν γαιῶν, τοὺς ἐργατικούς ἡγέτας, τοὺς σοσιαλιστὰς καὶ τοὺς ἀναρχικούς. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 19ου αἰῶνος, οὗτοι ἐνισχύθησαν ἀπὸ σοβαροῦς οἰκονομολόγους, οἱ ὅποιοι παρετήρησαν ὅτι τὸ Κράτος δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἐκπαιδευτικός καὶ ἠθικός ὀργανισμός, τοῦ ὁποίου ἡ θετική βοήθεια εἶναι ἀναγκαῖος ὄρος τῆς ἀνθρωπίνης προόδου (Ely). Ἐπὶ πλέον, οὗτοι παρετήρησαν, ὅτι τὸ ἀπόλυτον δόγμα τοῦ «laissez - faire» εἶναι ἀνασφαλὲς εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ δὲν κατοχυρώνει πλήρως τὰς σχέσεις μεταξύ τοῦ κράτους καὶ τῶν πολιτῶν.

Τὰς ἀπόψεις αὐτὰς ἐνίσχυσαν καὶ αἱ ἀποφάσεις τῆς τότε ἰδρυθείσης «American Economic Association».

Τί προσέφερον οἱ «ἐπαναστάται» τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης ;

1. Ἐνεγνώρισαν οὗτοι, ὅτι ἡ Οἰκονομικὴ ἦτο ἐπαγωγικὴ καὶ πραγματικὴ ἐπιστήμη.
2. Ἀπεδέχθησαν ὅτι αὕτη διέπετο ἀπὸ ἠθικὰς καὶ ἐπιστημονικὰς ἀπόψεις.
3. Ἐδέχθησαν τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Κράτους ὡς συντελοῦσαν εἰς τὴν οἰκονομικὴν πρόοδον.
4. Ἀπὸ τὴν μελέτην τῶν ἐπιστημονικῶν οἰκονομικῶν νόμων, ἐστράφησαν οὗτοι πρὸς τὴν μελέτην τῶν οἰκονομικῶν θεσμῶν, καθόσον ἐγένετο ἀποδεκτὴ ἡ ἀρχὴ ὅτι αἱ κοινωνικαὶ ἐπιστήμαι πρέπει νὰ εἶναι περισσότερον ρεαλιστικά.

Ὁ 19ος αἰὼν, γράφει ὁ John Bates Clark εἰς τὴν «Φιλοσοφίαν τοῦ Πλοῦτου» ἀπεδέχθη πολλὰ ὡς δεδομένα, ἐνῶ ὁ 20ὸς αἰὼν δὲν λαμβάνει τίποτε ὡς δεδομένον καὶ ἐρευνᾷ τὰ πάντα ἀνευ δέους.

3. Ἀπὸ καθαρῶς οἰκονομικῆς πλευρᾶς, δὲν ὑπῆρχε σαφῶς διακρινομένη Ἀμερικανικὴ Οἰκονομικὴ Σχολή, γεγονός ὅπερ δὲν σημαίνει τὴν ἀπουσίαν οἰκονομικῆς βιβλιογραφίας, ἀλλὰ ὅτι οἱ πρῶτοι ἀκαδημαϊκοὶ οἰκονομολόγοι ἀποτελοῦν ἀπήχησιν τῶν Εὐρωπαϊῶν (Bell).

Ἄπουσία ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης εἰς Η.Π.Α. παρατηρεῖται καὶ εἰς ἄλλους κλάδους τῆς ἐπιστήμης κατὰ τὴν ἐν λόγῳ περίοδον. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν προσπάθειαν ἐκμεταλλεύσεως τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος, ὅπερ δὲν ἄφηνε χρόνον διὰ φιλοσοφικὰς διατριβάς. Ἀμερικανικὰ βιβλία δὲν ἔλειψαν καὶ δὲν ἦσαν ἐστερημέναι πρωτοτύπων ἰδεῶν, ἀλλ' ἡ ἐπιστημονικὴ προσφορά των εἰς τὸν τομέα τῶν νέων ἰδεῶν ἦτο γενικῶς πτωχή. Ἐτερος βασικὸς λόγος διὰ τὴν πτωχείαν τῆς ἀμερικανικῆς οἰκονομικῆς βιβλιογραφίας, ἦτο ὅτι ἐλάχιστοι εἶχον ἐκπαιδευθῆ ἀκαδημαϊκῶς ὡς οἰκονομολόγοι. Κατὰ τὸν Fetter οἱ Ἀμερικανοὶ οἰκονομολόγοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦσαν αὐτοδίδακτοι.

Ὁ πρῶτος συστηματικὸς θεωρητικὸς τῆς Ἀμερικανικῆς Σχολῆς ὑπῆρξεν ὁ John Bates Clark (1874 - 1938), ὁ ὅποιος ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τῆς γερμανικῆς σκέψεως, ὡς σπουδαστὴς εἰς τὴν Χαϊδελβέργην ὑπὸ τὸν καθηγητὴν Knies, ὅστις ἦτο μέλος τῆς Ἱστορικῆς Σχολῆς.

Ἡ πνευματικὴ παραγωγὴ τοῦ J. B. Clark ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ ὀλόκληρον βιβλιοθήκην, ἀλλὰ τὰ κυριώτερά του ἔργα εἶναι : Ἡ Φιλοσοφία τοῦ πλοῦτου (1885), ἡ Κατανομὴ τοῦ πλοῦτου (1889) καὶ αἱ Βασικαὶ ἀρχαὶ τῆς

Οικονομικῆς θεωρίας (1907). Ἡ εἰς τὰ βιβλία ταῦτα ἀναπτυσσομένη οἰκονομικὴ φιλοσοφία, δύναται νὰ συνοψισθῆ ὡς ἀκολούθως :

1. Ἄρνησις τῆς ἀρχῆς, ὅτι ἡ οἰκονομικὴ δραστηριότης τοῦ ἀτόμου ἔχει ὡς κίνητρον τὸ ἀτομικὸν συμφέρον.

2. Ἡ ἐργασία εἶναι πηγὴ ἀξίας, δι' ἣ καὶ ὁ ἐργάτης εἶναι ὁ ἀποκλειστικὸς παραγωγὸς τοῦ πλοῦτου.

3. Ἀποδοχὴ τῆς θεωρίας, ὅτι ἡ ἀξία εἶναι τὸ ποσοτικὸν μέτρον τῆς χρησιμότητος, ἀλλ' ἡ χρησιμότης δὲν εἶναι ποτὲ ταυτόσημος μετὰ τὴν ἀξίαν.

4. Ἡ τιμὴ εἶναι τρόπος ἐκφράσεως τῆς ἀξίας.

5. Ὁ ἐλεύθερος ἀνταγωνισμὸς εἶναι σημαντικὸς παράγων διὰ τὴν ἐπίτευξιν ἰσορροπίας μεταξὺ προσφορᾶς καὶ ζητήσεως.

Ὁ J. B. Clark ἐπέληφθη τοῦ προβλήματος τῆς δυναμικῆς οἰκονομίας. Παρετήρησεν οὗτος ὅτι αἱ δυναμικαὶ καταστάσεις διὰ τῆς μεταβολῆς δημιουργοῦν νέας συνθήκας, ἐντὸς τῶν ὁποίων αἱ στατικαὶ καταστάσεις ἐνεργοῦν. Οἱ δυναμικοὶ παράγοντες, ἐν πρώτοις, διαταράσσουσι τὴν ἰσορροπίαν, ἡ δὲ νέα ἰσορροπία ἢ ὁποία ἀποκαθίσταται εἶναι διάφορος τῆς προ-ὑφισταμένης. Αἱ στατικαὶ δυνάμεις ὁδηγοῦν πρὸς νέαν προσαρμογὴν τῆς διαταραχθείσης ἰσορροπίας. Ἡ προσαρμογὴ αὕτη ἀπαιτεῖ χρόνον. Οὕτω, πρὸ τῆς πραγματοποιήσεως νέας διαταραχῆς, λαμβάνει αὕτη χώραν καὶ ἐμποδίζει τὴν ἐπίτευξιν ἰσορροπίας.

Συνεπῶς, ὁ J. B. Clark δὲν ἐρευνᾷ πῶς διατηρεῖται ἡ κατάστασις ἰσορροπίας, ἀλλὰ τὸν τρόπον μετὰ τὸν ὁποῖον τοιαύτη ἰσορροπία δύναται νὰ ἐπιτευχθῆ.

4. Ἐκ τῆς φάλαγγος τῶν ἐν προκειμένῳ «ἐπαναστατῶν», ἀναφέρομεν ἀρχικῶς τὸν Henry George (1839 - 1897), ὅστις ἦτο αὐτοδίδακτος οἰκονομολόγος.

Ὁ Henry George εἰς τὰ συγγράμματά του ἔθεσε τὸ ἐρώτημα διατί παρατηρεῖται πτωχεία ἐν μέσῳ ἀφθονίας. Ἔθεσε δὲ τὸ ἐν λόγω ἐρώτημα, διότι διεπίστωσεν εὐθέως ἀνάλογον σχέσιν μεταξὺ πτωχείας καὶ ὑλικῆς προόδου. Ὑπεστήριξεν οὗτος ὅτι τὰ ἡμερομίσθια δὲν προέρχονται ἀπὸ τὸ κεφάλαιον, ἀλλ' εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐργασίας. Ὁ ρόλος τοῦ κεφαλαίου συνίσταται εἰς τὸ νὰ βοηθῆ τοὺς ἐργάτας εἰς τὴν παραγωγὴν τοῦ πλοῦτου. Ἀπέριψε τὴν θεωρίαν τοῦ ἀποθέματος - ἡμερομισθίου (wage fund). Ἡ πτωχεία, παρετήρησε, δὲν εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα ὑπερπληθυσμοῦ, ὅπως ὑπεστήριξεν ὁ Malthus, ἀλλὰ κακῆς κατανομῆς τοῦ πλοῦτου, ἡ ὁποία ἐνεφανίζετο ὡς ὑπερπαραγωγὴ καὶ μετὰ χαμηλὰ ἡμερομίσθια.

Διὰ τὴν ἐπίλυσιν τοῦ προβλήματος τῆς πτωχείας, ὁ Henry George ἐστράφη πρὸς τὴν μελέτην τῆς ἐγγείου προσόδου. Ἡ θεωρία περὶ προελεύσεως τῆς ἐγγείου προσόδου βασίζεται εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ Ricardo. Ἡ ἐγγειος πρόσοδος εἶναι δῶρον τῆς φύσεως ἐπὶ τοῦ ὁποίου δὲν δικαιολογεῖται ἰδιοκτησία. Ἡ ἰδιωτικὴ ἰδιοκτησία τῆς γῆς εἶναι, κατὰ τὸν H. George, ἡ βασικὴ αἰτία τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν δυσχερειῶν. Διὰ νὰ διορθωθῆ ἡ ἀνωμαλία αὕτη, ὑποδεικνύει οὗτος τὴν διὰ φορολογίας ἀπαλλοτριώσιν τῆς

έγγειου προσόδου και την επιστροφή της εις την κοινωνίαν, τής οποίας πράγματι είναι προϊόν. Κατ' αυτόν τόν τρόπον, η έκμετάλλευσις τών έργαζομένων θα έπαυε, τὰ αίτια τής άνεργίας θα παρεμερίζοντο και τὸ βάρος τής φορολογίας θα τὸ έφερεν η έγγειος πρόσοδος. Ὁ ένιαίος δέ φόρος θα ήλάττωνε τὰ έξοδα συλλογής τών φόρων.

Ἄνεξαρτήτως τής άξίας η μη άπό πρακτικῆς πλευρᾶς τών άνωτέρω, η πραγματική συμβολή τοῦ Henry George συνίστατο εις την ύπόδειξιν του περι τής ανάγκης πολιτικῆς, κοινωνικῆς και οικονομικῆς μεταρρυθμίσεως. Αί ιδέαι του όμως άπερρίφθησαν ύπό τοῦ άκαδημαϊκοῦ κόσμου τής έποχῆς του.

5. Ὁ πλέον άντιπροσωπευτικός τών έπαναστατῶν ήτο ὁ Thorstein Veblen (1857 - 1929). Ἡ έποχή τοῦ Veblen ήτο περίοδος μεγάλης έπιχειρηματικῆς και οικονομικῆς άναπτύξεως. Ἦτο περίοδος εργατικῆς άναταραχῆς και άνυπομόνου διὰ κέρδη διοικήσεως τών έπιχειρήσεων.

Ὁ Veblen έθεσεν έν άμφιβόλῳ τήν ὀρθότητα τών δογμάτων τής συμβατικῆς Οικονομικῆς. Ὑπεστήριξε τήν θεωρίαν ὅτι η λεγομένη «leisure class» (1), έκκινεί άπό χρηματικά έλατήρια (2).

Ἄπο καθαρῶς έπιστημονικῆς οικονομικῆς πλευρᾶς εις τὸ βιβλίου του «The theory of the leisure class» δέν συναντῶμεν οὔτε ίχνος οικονομικῆς θεωρίας.

Εὐημερία κατὰ τόν Veblen ὀδηγεῖ εις ύπερπαραγωγήν, εις περισσεύματα, εις οικονομικήν κρίσιν με τρομακτικά καταστρεπτικήν ρευστοποίησιν.

Αί έπιχειρήσεις εύρίσκονται συνεχῶς εις κατάστασιν οικονομικῆς ύφέσεως. Ἡ αίτία δι' ὅλα αὐτὰ είναι η σύνθεσις τών θεσμῶν τής κεφαλαιουχικῆς κοινωνίας.

Ὁ Veblen δέν κατηγορεῖ μόνον τοὺς κεφαλαιούχους. Αί εργατικά ὀργανώσεις άκολουθοῦν τήν αὐτήν άσύδοτον τακτικήν.

Ὁ Veblen έκαμε αὐστηράν κριτικήν τών άπηρχαιωμένων μεθόδων τής άκαδημαϊκῆς διδασκαλίας τής Οικονομικῆς. Τὸ βασικόν σφάλμα τής έπιστήμης ήτο η άρνησις νά άντιληφθῆ ὅτι τὸ άντικείμενον τής έπιστήμης είναι οικονομική δρᾶσις. Οί οικονομολόγοι τής έποχῆς έμελετοῦσαν τήν οικονομικήν λόγῳ χρηματικοῦ και ὄχι οικονομικοῦ ένδιαφέροντος.

I I

1. Ἄπόπειρα νά συμπεριλάβωμεν τοὺς Irving, Fisher, Wesley, C. Mitchell και John Maurice Clark ὡς μέλη τής ὀμάδος τών «έπαναστατῶν», δέν θα άντεπεκρίνετο πρὸς τήν πραγματικότητα. Ἡ ὀμάς τών τριῶν τούτων Οικονομολόγων άποτελεῖ τήν άπαρχήν σοβαρᾶς και πρωτοτύπου οικονομικῆς σκέψεως εις τήν Ἄμερικήν. Οὔτοι δέν άνήκουν εις Σχολήν. Ἐφήρμοσαν έπιστημονικάς μεθόδους εις τήν εργασίαν των, άντελήφθησαν σαφῶς τὸ πρόβλημα και

1. Ἡ τάξις η οποία δέν μετέχει εις τήν οικονομικήν δραστηριότητα.

2. Τὸ φαινόμενον αὐτὸ παρατηρεῖται σήμεραν κυρίως εις οικονομικῶς ύπαναπτύκτους χῶρας.

ήνάλωσαν τὴν ζωὴν των μὲ τὴν προσπάθειαν νὰ φθάσουν εἰς τὴν λύσιν του.

2. Συμφώνως πρὸς τὸν J. A. Schumpeter ὁ Irving Fisher (1867 - 1947)(¹), ἀπέβλεπε εἰς τὴν θεωρίαν, ἣ ὅποια θὰ ἦτο στατιστικῶς ἐπαληθευτή. Τὴν θεωρητικὴν ἐργασίαν τοῦ Fisher εὐρίσκομεν εἰς ἕξ βιβλία του : 1) Μαθηματικαὶ ἔρευναι, 2) Ἀνατίμησις τοῦ νομίσματος καὶ τόκος, 3) Κεφάλαιον καὶ εἰσοδήμα, 4) Ἡ θεωρία τοῦ τόκου, 5) Ἡ ἀγοραστικὴ δύναμις τοῦ χρήματος καὶ 6) Ἀριθμοδεῖκται.

Ὁ Fisher ἐξεπαιδεύθη ὡς μαθηματικός, ἐδίδαξεν ἀστρονομίαν ἐπὶ ἕν ἔτος. Αἱ στατιστικαὶ μέθοδοι ἀπετέλουν δι' αὐτὸν τμῆμα τῆς Οἰκονομικῆς Θεωρίας. Ἐμελέτησε τὴν θεωρίαν τῆς ἀξίας καὶ τῶν τιμῶν. Ἐχρησιμοποίησεν ὡς βάσιν του τὴν θεωρίαν τοῦ L. Walras. Ἡ συμβολὴ του ὑπῆρξεν ἡ διατύπωσις μεθόδου διὰ τὴν μέτρησιν τῆς ὀριακῆς χρησιμότητος τοῦ εἰσοδήματος καὶ ἡ λήψις τῆς χρησιμότητος ἐκάστου ἀγαθοῦ ὡς συναρτήσεως τῆς ποσότητος ὄλων τῶν ἐμπορευμάτων. Συνέβαλεν εἰς τὴν θεωρίαν τῶν καμπυλῶν ἀδιαφορίας.

Μᾶς ἔδωσε τὴν βάσιν τῆς συγχρόνου ἀναλύσεως τοῦ Ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ εἰσήγαγε τὸν ὄρον τῆς ὀριακῆς ἀποδοτικότητος τοῦ κεφαλαίου, τὴν ὁποίαν ὠνόμασε «τὸ ὀριακὸν ποσοστὸν ἀποδόσεως ὑπὲρ τὸ κόστος». Ἐπιπροσθέτως οὗτος εἰργάσθη εἰς τοὺς τομεῖς τοῦ χρήματος, τῶν τραπεζῶν καὶ κυκλικῶν κυμάνσεων. Ἐγράψε μνημειῶδες ἔργον περὶ ἀριθμοδεικτῶν, τὸ ὁποῖον κατέστη ἡ βᾶσις πάσης μεταγενεστέρας ἐργασίας, καὶ μᾶς παρουσίασε τὴν βελτιωμένην ἐξίσωσιν τῶν ἀνταλλαγῶν τὴν σχετιζομένην μὲ τὴν ποσοτικὴν θεωρίαν τοῦ χρήματος.

3. Wesley C. Mitchell (1874 - 1948). Ἡ κυριώτερα συμβολὴ αὐτοῦ ἐνσωματοῦται εἰς τέσσαρας μονογραφίας καὶ δύναται νὰ συνοψισθῇ ὡς ἀκολουθῶς (²) :

1. Ἀντικειμενικὸς εἰς τὰς πεποιθήσεις του, ἔκανε κριτικὴν τῆς διανοητικῆς πλάνης τοῦ 19ου αἰῶνος.

2. Ἐθεώρει τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην ὡς μίαν τῶν ἐπιστημῶν ἀνθρωπίνης συμπεριφορᾶς.

3. Κατ' αὐτὸν σκοπὸς τῆς οἰκονομικῆς εἶναι ἡ κατανόησις τῶν θεσμῶν καὶ τῶν μεθόδων διὰ τῶν ὁποίων οἱ ἄνθρωποι, κερδίζουν τὰ πρὸς τὸ ζῆν.

4. Ὑπεστήριξεν ὅτι οἱ θεσμοὶ ἀσχολούμενοι μὲ τὸ χρῆμα καὶ τὴν νομισματικὴν οἰκονομίαν ἐν γένει ἀποτελοῦν κλειδὸς βασικῆς σημασίας διὰ τὴν κατανόησιν τῆς συγχρόνου πορείας τῆς Οἰκονομίας.

5. Ἀπεδέχθη τὴν ἀρχὴν τῆς διαδοχικῆς συσσωρευτικῆς ἀναπτύξεως.

1. Ἶδε American Economic Review : September 1947. Econometrica : July, 1948. Economic Journal : September, 1947. Ten Great Economists : By J. A. Schumpeter : Oxford University Press ; (N. Y. 1951).

2. Ἶδε : Wesley Clair Mitchell : By Arthur F. Burns (Editor). National Bureau of Economic Research ; (New York, 1952).

Ἐπίσης : Modern Economic Thought : The American Contribution : By Allan G. Gruchy ; Prentice - Hall (N. Y., 1947), κεφ. IV.

6. Παρετήρησεν ὅτι αἱ ἐπιστημονικαὶ ἔρευναι πρέπει νὰ διατυποῦνται κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ ἐπιτρέπουν τὴν δοκιμὴν ὑποθετικῶν συμπερασμάτων.

7. Ἐπίστευεν εἰς τὴν στατιστικὴν ὡς βοηθοῦσαν τὴν συσσωρευτικὴν ἀνάπτυξιν γνώσεως τῶν στοιχείων.

Ἡ ὁμὰς τῆς ὁποίας ὁ Mitchell ἦτο ἀρχηγὸς προέβαλε τὴν πρώτην γενικὴν μελέτην περὶ μεγέθους καὶ κατανομῆς τοῦ ἔθνικοῦ εἰσοδήματος. Κατὰ τὸν F. Mills. Ἡ συστηματικὴ μελέτη τῶν τιμῶν, ὄχι κυρίως ὡς εἰδικῶν σημείων ἰσορροπίας μηχανισμοῦ προσφορᾶς καὶ ζητήσεως, ἀλλὰ ὡς μετρητέας ἀπόψεως οἰκονομικῆς συμπεριφορᾶς, ἤρχισε μὲ τὸν Mitchell, ὁ ὁποῖος ἐπιπροσθέτως ἐδημοσίευσεν μονογραφίαν, περὶ ἀριθμοδεικτῶν, ἡ ὁποία παραμένει ὡς κλασσικὴ ἔργασία. Θεωροῦμαι ἀποτελοῦσαι σύστημα ἀφηρημένης σκέψεως, ἡ ὁποία δὲν ἠδύνατο νὰ δοκιμασθῇ διὰ τῆς πραγματικότητος, δὲν εἶχον θέσιν εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν σκέψιν τοῦ Mitchell.

Ἡ πρώτη του φροντίς ἦτο νὰ ἔχη ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερα καὶ περιεκτικὰ στοιχεῖα. Κατὰ τὸν J.M. Clark, ὁ Mitchell προτοῦ ἀκόμη γράψει τὸ βιβλίον του περὶ κυκλικῶν κυμάνσεων εἶχε φθάσει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ γενικὴ θεωρία θὰ ἔπρεπε νὰ βασίζεται ἐπὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ποσοτικῆς περιγραφικῆς μεθόδου.

Ἄναφερόμενος εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Veblen κριτικὴν τῆς κλασσικῆς Σχολῆς ἔθεσε τὸ ἐρώτημα κατὰ πόσον ἦσαν σπουδαιότερα τὰ σημεῖα ἐμφάσεως τοῦ Veblen, ἐν συγκρίσει πρὸς ὅσα ἡ κλασσικὴ σχολὴ παρέλειψεν.

Ὁ Mitchell συνεφώνησε μὲ τὸν Veblen ὡς πρὸς τὴν ἀνάγκην ἀντικαταστάσεως τῶν ὑποθέσεων ἀρμονίας διὰ σειρᾶς πραγματικῶν παρατηρήσεων. Ἐνῶ ἀνεγνώρισε τὴν ἀξίαν τῶν διαφόρων θεωριῶν, ἐξέφρασε τὴν γνώμην ὅτι αὗται θεωροῦν ὡς δεδομένα, πράγματα τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ τύχουν ἐπιστημονικῆς ἀναπτύξεως καὶ ἐρμηνείας.

Δὲν ἐπιχειρεῖ οὗτος αὐστηρὸν διαχωρισμὸν μεταξὺ ἐμπειρικῆς καὶ θεωρητικῆς ἔργασίας. Ἀπὸ τὴν ἐμπειρικὴν του ἔργασίαν διαπιστώνομεν ὅτι γνωρίζει πολὺ καλὰ τὴν θεωρίαν. Διὰ τὸν Mitchell ἡ ὀρθόδοξος οἰκονομικὴ θεωρία ἦτο πολὺ στενὴ. Ἡ ἔργασία του ἀπέβλεπεν εἰς τὴν δημιουργίαν θεωρίας οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, καὶ εἶναι φανερόν ὅτι ὁ Veblen εἶχεν ἐπηρέασει τὸν Mitchell διότι ὁ πρῶτος εἶχε χαρακτηρίσει τὴν ὀρθόδοξον οἰκονομικὴν ὡς μὴ ἐξελισσομένην.

Ὁ Mitchell ἐχρησιμοποίησε τὴν οἰκονομικὴν θεωρίαν ὡς διασαφητικὴν ὑπόθεσιν. Ἐθεώρει τὰς κυκλικὰς διακυμάνσεις ὡς εἰσαγωγὴν εἰς τὴν οἰκονομικὴν θεωρίαν. Ἡ προσπάθειά του πρὸς κατανόησιν τῶν κυκλικῶν διακυμάνσεων ἀπετέλεσεν ἀναζήτησιν δι' ὀρθὴν οἰκονομικὴν θεωρίαν. Κατὰ τὸν F. C. Mills, μολονότι ἐπέμενεν οὗτος εἰς λεπτομερείας, ἡ ἀφαίρεσις ἀπὸ τὰς περιπλοκάς τῆς πραγματικότητος ἦτο ἐμφανὴς εἰς τὰς ἔργασίας του.

Ἐν περιλήψει, ὁ Mitchell ἠσχολήθη : 1) μὲ τὴν μεθοδολογίαν καὶ τὴν θεωρίαν τῆς οἰκονομικῆς εὐημερίας, 2) μὲ τὴν μελέτην τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν, 3) μὲ τὴν ἀνάπτυξιν στατιστικῶν μεθόδων καὶ τεχνικῆς, 4) μὲ τὴν οἰκονομικὴν θεωρίαν, 5) μὲ τὴν μελέτην τῶν κυκλικῶν διακυμάνσεων.

Είναι οικονομικός θεωρητικός μεγάλης δόξης και γίγας τῆς ἐπιστήμης μας.

4. Ὁ John Maurice Clark εἶναι ὁ τρίτος τῆς ομάδος καὶ ἀπὸ θεωρητικῆς πλευρᾶς ὁ πλέον σύγχρονος, ἀκόμη καὶ ἀπὸ ὅσους ἤλθον εἰς τὸ προσκήνιον τῆς οικονομικῆς μετὰ ἀπὸ αὐτόν. Ὁ John M. Clark ἐμελέτησε τὸ πρόβλημα τῶν συγκρουομένων συμφερόντων καὶ δικαιωμάτων ἀφ' ἐνὸς καὶ τοῦ περιορισμοῦ ἰδιοτελῶν συμφερόντων ἀφ' ἑτέρου. Δύο τρόποι χρησιμοποιοῦνται πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν : ἡ μελέτη τοῦ ἀτομικισμοῦ καὶ ἡ τοῦ σοσιαλισμοῦ.

Εἰς τὸν κοινὸν νοῦν ὁ ἀτομικισμὸς ἐμφανίζεται ὡς ἀπουσία ἐλέγχου καὶ ὁ ἔλεγχος ὡς ἀντίθεσις τοῦ ἀτομικισμοῦ. Ἀλλὰ τὸ βασικὸν πρόβλημα εἶναι νὰ παρουσιασθῇ ὁ ἀτομικισμὸς ὡς σύστημα ἐλέγχου καὶ νὰ ἀναλυθοῦν οἱ θεσμοὶ ἐλέγχου ἐπὶ τῶν ὁποίων βασίζεται. Τοιοῦτος ἔλεγχος ἀποτελεῖται ἀπὸ νομικὰ δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις τῶν ἀτόμων καὶ τῆς ἰδιοκτησίας, συμπληρούμενα ἀπὸ ἀνεπίσημον ἔλεγχον ὅπως ἡ ἠθική, ἡ κοινὴ γνώμη καὶ ὁ θεσμὸς τοῦ συναγωνισμοῦ.

Ὁ J. M. Clark κάμνει τὴν διάκρισιν μεταξὺ καθαροῦ ἀτομικισμοῦ ὡς ἀρχῆς καὶ ἀτομικιστικῶν συστημάτων κοινωνικῆς ὀργανώσεως, τὰ ὁποῖα πάντοτε περιέχουν κρᾶμα ἄλλων ἀρχῶν. Ἐρευνᾷ διὰ συγκρίσεως μὲ τὴν πραγματικότητα τοὺς θεωρητικοὺς ὅρους διὰ τὴν ὑπαρξίν τελείου ἀτομικισμοῦ. Ἐπίσης μελετᾷ τὰς ἀρχὰς κοινωνικοῦ ἐλέγχου.

Μὲ τὸν ὅρον «κοινωνικὸς ἔλεγχος» ὁ Clark ἔννοεῖ τὴν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποῖαν τὸ ἄτομον ἐξαναγκάζεται ἢ πειθεται νὰ ἐνεργῇ πρὸς τὸ συμφέρον οἴασθῆποτε ομάδος, τῆς ὁποίας εἶναι μέλος, παρὰ νὰ ἀσχολῆται ἀποκλειστικῶς μὲ τὸ ἀτομικὸν του συμφέρον.

Ὁ ἔλεγχος οὗτος πρέπει νὰ εἶναι δημοκρατικός, πρέπει νὰ γνωρίζῃ τὴν ἐπιδιώκει, πρέπει νὰ ἔχη δύναμιν νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν θέλησιν τῆς πλειοψηφίας, πρέπει νὰ εἶναι ἀποτελεσματικὸς χωρὶς νὰ καταστρέφῃ τὴν ἀποτελεσματικότητα τῶν ὄσων ἐλέγχει. Πρέπει νὰ ἐπιβάλλῃ ἀπλᾶ, εὐκόλως ἔννοούμενα καθήκοντα. Πρέπει νὰ ἔχη τὴν εὐχέρειαν προσαρμογῆς καὶ διορατικότητα, πρέπει προοδευτικῶς νὰ ἐξυψώνῃ τὴν στάθμην τῆς ζωῆς. Ἡ πλέον βασικὴ πράξις ἐλέγχου εἶναι ἡ ἀπόφασις ποῖος θὰ κάμνῃ τὸν ἔλεγχον, ἡ δημοκρατία ἢ ἄλλον κοινωνικὸν σύστημα.

Τὰ μέσα ἐλέγχου εἶναι τὸ σύστημα τοῦ νόμου. Ὁ ρόλος τοῦ νόμου εἶναι νὰ ἐγκαθιδρῆ καὶ διατηρῇ τὰ δικαιώματα, τὰς ὑποχρεώσεις καὶ τὰς ἐλευθερίας τῶν ἀνθρώπων, πού ζοῦν ὡς κοινωνικὸν σύνολον. Πρέπει νὰ λέγῃ εἰς τοὺς πολίτας τί πρέπει καὶ τί δὲν πρέπει νὰ κάμουν. Ὄταν ὁ νόμος χρησιμοποιεῖται ὡς μέσον οικονομικοῦ ἐλέγχου, τὸ ἔργον δὲν εἶναι ἀπλοῦν. Ὁ νόμος καθίσταται συνειδητὸν ὄργανον κοινωνικοῦ ἐλέγχου. Ἡ ἐξέλιξις τοῦ νόμου πρὸ μεταβαλλομένων οικονομικῶν συνθηκῶν ἀναγνωρίζεται ὡς ὅρος ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ τῆς σημερινῆς ζωῆς.

Συναγωνισμὸς καὶ ἔλεγχος σχετίζονται. Ὁ συναγωνισμὸς εἶναι μορφή ἰδιωτικοῦ ἐλέγχου, ὑποβλέποντος εἰς τὴν προστασίαν τῶν συναγωνιζομένων καὶ ὁ συναγωνισμὸς δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀμιλλα δι' εἰσόδημα.

Ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸν νομικὸν καὶ συναγωνιστικὸν ἔλεγχον ἔχομεν

τὸν ὑπὸ τῆς πολιτείας ἐξασκούμενον κοινωνικὸν ἔλεγχον.

Ἐπὶ σύστημα αὐστηροῦ ἀτομικισμοῦ ἡ πολιτεία πρέπει νὰ φροντίζῃ διὰ τὴν ἐθνικὴν ἄμυναν, διὰ τὴν προστασίαν προσώπων καὶ ιδιοκτησίας, νὰ ρυθμίζῃ τὴν διανομὴν τῶν ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα δὲν ἀποτελοῦν ἀκόμη ιδιωτικὴν ιδιοκτησίαν, νὰ ρυθμίζῃ τὴν κληρονομίαν, νὰ φροντίζῃ διὰ τὰ δημόσια ἔσοδα, νὰ ἐμποδίζῃ τὴν δημιουργίαν μονοπωλιακῶν συγκροτημάτων, νὰ διατηρῇ ὑγιῆ συναγωνισμόν, νὰ προστατεύῃ τοὺς ἰδιώτας, νὰ παρέχῃ οἰκονομικὴν καθοδήγησιν, νὰ παρέχῃ ἴσην εὐκαιρίαν.

Οἱ ἀνωτέρω ἔλεγχοι ἐξασκοῦνται μέσῳ ἐπισήμου μηχανῆς, δηλαδὴ τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἐπιβάλλονται δι' ἀναγκαστικῶν μέτρων.

Ἐκτὸς τοῦ ἐπισήμου ἐλέγχου ἔχομεν καὶ τὸν ἀνεπίσημον ἔλεγχον, δηλαδὴ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, τὴν παράδοσιν, τὴν θρησκείαν, τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τὸν ἔπηρεασμὸν τῆς κοινῆς γνώμης.

Ὁ ἄμεσος ἔλεγχος διὰ τῆς κοινῆς γνώμης ἔχει πολλὰ πλεονεκτήματα ἔναντι τοῦ ἐλέγχου ὑπὸ τῆς πολιτείας. Εἶναι ἀνέξοδος, εἶναι ταχύς ἀλλὰ πολ-
λάκις δὲν λαμβάνει χώραν καθόλου, καὶ κατὰ περιστάσεις κάμνει ἀδίκους καὶ
δυσμενεῖς διακρίσεις.

Ὅταν ὁ Clark ἤρχισε τὴν σταδιοδρομίαν του, ἡ ἐπικρατοῦσα οἰκονομικὴ θεωρία ἐτόνιζεν αὐτὸ τὸ ὁποῖον οὗτος ὠνόμασε τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἰκανοποιήσεως. Ὁ Clark δὲν ἦτο σύμφωνος πρὸς τὸ κλασσικὸν δόγμα ὅτι τελικῶς προσφορὰ καὶ ζήτησις θὰ φθάσουν εἰς κατάστασιν ἰσορροπίας. Ἀπὸ γενικῆς πλευρᾶς ἐμελέτησε τὸ ὑπάρχον οἰκονομικὸν δόγμα, ὑπέδειξε τὰ μειονεκτήματά του, τὴν σχετικὴν ἀνακρίβειάν του, τὰς ἀρετάς του καὶ τὸν βαθμὸν τῆς ἀληθείας του. Μία ἐπανάστασις ἔχει λάβει χώραν, παρετήρησεν. Ἀπεμακρύνθημεν ἀπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ στενοῦ ἀτομικισμοῦ καὶ ἐστράφημεν πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς στενῆς ὁμαδικῆς συνεργασίας καὶ κοινωνικότητος. Ὁ ἀτομικισμὸς κινεῖται πρὸς δημόσιον ἔλεγχον. Ἡ ἀνεργία θεωρεῖται ὡς κοινωνικὴ ἀσθένεια τοῦ οἰκονομικοῦ μας συστήματος. Ἡ ἀτομικὴ εὐθύνη εἶναι μεγαλυτέρα σήμερα.

Τὸ πρόβλημα τῆς στατικῆς οἰκονομίας εἶναι πρόβλημα ἐπιπέδων ἰσορροπίας. Τὸ πρόβλημα τῆς δυναμικῆς οἰκονομίας εἶναι διαφορετικόν, εἶναι πρόβλημα πορείας ἢ ὁποῖα δὲν τείνει πρὸς πλήρη καὶ καλῶς καθωρισμένην στατικὴν οἰκονομίαν. Ἡ μελέτη τῆς δυναμικῆς μορφῆς τῆς οἰκονομίας δὲν πρέπει νὰ γίνῃ βάσει στατικῶν τύπων. Ἡ εἰκὼν τῆς δυναμικῆς μορφῆς δὲν δύναται ποτὲ νὰ εἶναι πλήρης λόγῳ τῆς συνεχοῦς ἀλλαγῆς τῶν γεγονότων. Ἐπὶ δυναμικᾶς συνθήκας ἢ συναγωνιστικὴ τιμὴ δὲν ἰσοῦται ἀναγκαίως πρὸς τὸ κόστος, ἀλλὰ εἶναι δυνατόν νὰ διαφέρῃ.

Πολλὰ ἔτη πρὸς τοῦ A. Hansen, ὁ M. J. Clark διετύπωσε τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπιταχύνσεως, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν ἡ ζήτησις διὰ τὴν αὔξησιν τῶν παραγωγικῶν μέσων, μεταβάλλεται ὄχι μὲ τὸν ὄγκον τῆς ζητήσεως διὰ τὸ τελικὸν προῖον ἀλλὰ μὲ τὴν ἐπιτάχυσιν τῆς ζητήσεως. Ἡ ζήτησις διὰ παραγωγικά ἀγαθὰ κυμαίνεται περισσότερο ἀπὸ τὴν ζήτησιν διὰ τελικά προῖοντα.

Εἰς τὸν τομέα τῶν κυκλικῶν κυμάνσεων ὁ Clark μᾶς ἔδωσε τὸ περίφη-

μον βιβλίου του «Στρατηγικοί παράγοντες τῆς κυκλικῆς κυμάνσεως». Οἱ στρατηγικοὶ οὔτοι παράγοντες τοῦ Clark δύνανται νὰ συνοψισθοῦν ὡς ἑξῆς : α) Ἀρχικαὶ αἰτίαι, β) παράγοντες ὑπεύθυνοι διὰ τὰς κυμάνσεις τῶν 40 μηνῶν, γ) παράγοντες ὑπεύθυνοι διὰ κυκλικὰς κυμάνσεις μακροτέρας διαρκείας καὶ αἱ μεταξύ των ἀλληλεπιδράσεις.

Ὁ Clark διατυπώνει τὰ ἑξῆς ἐρωτήματα : 1) Τί ζητοῦμεν ἀπὸ τὴν κοινωνίαν μας ; 2) Τί κάμνει τὸ οἰκονομικὸν σύστημα διὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰ αἰτήματα ταῦτα ; 3) Τί ἀποκαλοῦμεν ἰσόρροπον κοινωνίαν ;

Ἐναφερόμενος εἰς τὸ θέμα τῆς κοινωνικῆς ἰσορροπίας ὁ Clark ἔννοεῖ διὰ τοῦ ὅρου τούτου : α) Ἴσορροπίαν μεταξύ ἀτομικῆς δραστηριότητος καὶ κυβερνητικῆς δυνάμεως, μεταξύ ἐλευθερίας καὶ ἐξαναγκασμοῦ, β) ἰσορροπίαν μεταξύ ἀτομικῆς ἐλευθερίας καὶ κοινωνικῆς ὀργανώσεως καὶ δράσεως, δηλαδὴ μεταξύ τοῦ ἀτόμου ὡς ἰδιώτου καὶ τοῦ ἀτόμου ὡς κοινωνικοῦ ὄντος, γ) ἰσορροπίαν μεταξύ ἀτομικοῦ συμφέροντος καὶ κοινωνικοῦ τοιοῦτου, καὶ δ) ἰσορροπίαν μεταξύ ὁμάδων καὶ τῶν ἀτόμων πού ἀποτελοῦν τὰς ὁμάδας.

Ἡ οἰκονομικὴ πλευρὰ τοῦ προβλήματος δύναται νὰ ὀρισθῇ γενικῶς ὑπὸ μορφήν ἐρωτήματος : Πῶς ἐνεργεῖ ὁ οἰκονομικὸς μας μηχανισμὸς διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν ἢ τὴν παραμέλησιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ λαοῦ ἐν τῷ συνόλω του ; Οἱ οἰκονομολόγοι παραμελοῦν τὴν ἔρευναν τῶν σχέσεων καὶ συνθηκῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι τόσον σημαντικαὶ διὰ τὴν κοινωνικὴν ὑγείαν καὶ στρέφουν τὴν προσοχὴν των εἰς τὸν πολλαπλασιασμὸν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν προοριζόμενων διὰ τὴν ἀγοράν.

Τί θέλομεν ὡς κοινωνικὰ ἄτομα ; Θέλομεν : 1) Ἐθνικὴν ἀσφάλειαν μέσῳ διεθνούς εἰρήνης καὶ ἐμπορίου, 2) ἔθνικὴν εἰρήνην καὶ ἁρμονίαν, 3) ἱκανὴν καὶ σταθερὰν ἀπασχόλησιν, 4) δέ, τέλος, ἀσφάλειαν οἰκονομικὴν.

Διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τοὺς ἐν λόγῳ σκοπούς, ὁ διὰ τῆς ἀγορᾶς λειτουργῶν μηχανισμὸς τῶν τιμῶν καὶ τῆς διανομῆς τοῦ πλοῦτου δὲν θὰ εἶναι ἀρκετός. Ἐνῶ τὸ Κράτος θὰ πρέπει νὰ ἐπέμβῃ, τοῦτο πρέπει νὰ γίνῃ ὄχι ὑπὸ μορφήν ὀλοκληρωτισμοῦ. Ἄφ' ἑτέρου ὁμως δὲν πρέπει νὰ προωθηθῶμεν πρὸς τὴν ἀποθέωσιν τοῦ ἀνευθύνου ἀτομικοῦ συμφέροντος.

Καλὴ κοινωνία εἶναι ἐκεῖνη εἰς τὴν ὁποίαν τὸ κοινωνικὸν σύνολον ἔχει ἀπαιτήσεις ἐπὶ τῶν μελῶν του καὶ αἱ ἀπαιτήσεις αὗται γίνονται θελονοτικῶς ἀποδεκταί. Πρέπει νὰ κτίσωμεν ἐπὶ τῶν βάθρων Οἰκονομικῆς Κοινοῦτητος.

Τὸ ἐπόμενον πρόβλημα, τὸ ὁποῖον ὁ Clark ἐξετάζει, εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς πολιτικῆς τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας (1).

Τί εἶναι κοινωνικὴ εὐημερία ; Εὐρίσκονται αἱ σύγχρονοι μορφαὶ κοινωνικῆς εὐημερίας εἰς σύγκρουσιν μὲ τοὺς ἀπαραιτήτους ὅρους δι' ὑγίης καὶ ἐπαρκῆς καθεστῶς οἰκονομικῆς ἐλευθερίας ; Διὰ τὸν Clark χρειάζεται μεταρρυθμιστῶν οἰκονομικῶν νόμων τοῦ παρελθόντος, ὥστε νὰ καταστῇ δυνατόν νὰ χρησιμοποιηθοῦν εἰς τὰς νέας συνθήκας ἀναπτυσσομένης οἰκονομίας, ἢ ὁποῖα προϋποθέτει κρατικὴν ἐπέμβασιν.

Ἡ τάσις νὰ ἐξαρτώμεθα ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν διὰ τὴν θεραπείαν ὄλων τῶν δυσκολιῶν εἶναι συνέπεια τῆς τάσεως νὰ σκέπτεται κανεὶς περὶ οἰκονομικῶν συμφερόντων ἄνευ ἀντιστοίχων ὑποχρεώσεων.

Ἡ φιλοσοφία τοῦ 19ου αἰῶνος ἀντεπεκρίνετο πρὸς τὰς συνθήκας τοῦ 19ου αἰῶνος ἀτελῶς ἀλλὰ κατὰ τρόπον ἀνεκτόν. Σήμερον οἱ οἰκονομολόγοι διαπιστώνουν ὅτι τὸ οἰκονομικὸν σύστημα εἶναι κάτι περισσότερον ἀπὸ ἓνα μηχανισμόν. Εἶναι κάτι περισσότερον ἀπὸ τὸ «ἀόρατον χέρι» τοῦ Adam Smith.

Τὸ οἰκονομικὸν σύστημα τοῦ J. Keynes ὑποτίθεται ὅτι ἐπεξηγεῖ διατὶ ἓνα σύστημα, τὸ ὁποῖον αὐξάνει τὴν πολυτέλειαν, παραμελεῖ κάτι τὸ ὁποῖον εἶναι πολὺ περισσότερον σπουδαῖον, ἦτοι τὴν παραγωγικότητα καὶ τὴν ἀνάπτυξιν.

Εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς Οἰκονομικῆς Εὐημερίας ἐξετάζομεν τοὺς τρόπους κατὰ τοὺς ὁποίους τὸ οἰκονομικὸν σύστημα ἐξυπηρετεῖ ἢ ὄχι τὴν λαϊκὴν εὐημερίαν.

Ἀπὸ τὸ Οἰκονομικὸν σύστημα θέλομεν : 1) Ἀγαθὰ καὶ ὑπηρεσίας, 2) ὕγιαν, 3) διαφόρων εἰδῶν ἀσφάλειαν, ὅπως ἐπὶ παραδείγματι ἀσφάλειαν ὕγιαι, εισοδήματος, ἐνισχύσεως ἐν περιπτώσει ἀτυχήματος.

Πῶς οἱ σκοποὶ τῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιστήμης ἐξειλίχθησαν εἰς τὸ ἱστορικὸν παρελθόν ;

1. Κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Μεσαίωνος οἱ κοινωνικοὶ καὶ ἠθικοὶ σκοποὶ ἐπεδιώκοντο ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῆς παντοδυνάμου τότε ἐκκλησίας. Ὁ πλοῦτος ἦτο καταπίστευμα, ἡ φιλανθρωπία καθῆκον. Ἡ τοκογλυφία ἀπηγορεύετο καὶ αἱ ἀνταλλαγαὶ ἐβασίζοντο εἰς τὴν δικαίαν τιμὴν.

Κατὰ τὴν Ἐμποροκρατικὴν περίοδον αἱ ἐπιδιώξεις τῶν νέων ἐθνικιστικῶν κρατῶν ἦσαν δυναστικά καὶ στρατιωτικοῦ χαρακτήρος καὶ οἱ ἔμποροκράται ἐπεχείρησαν τὴν πρώτην συσσώρευσιν κεφαλαίων. Διεπίστωσαν τὴν σπουδαιότητα τοῦ ρόλου τῶν δαπανῶν ὡς ρυθμιστῶν τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος.

Οἱ Φυσιοκράται ἔκαμαν ἀξιοσημεῖωτον προσπάθειαν νὰ διασώσουν τὴν νοσηρὰν οἰκονομίαν τῆς Γαλλίας ἀπὸ τὴν φθίνουσαν μοναρχίαν. Ὑπέδειξαν ὅτι οἱ φόροι θὰ ἔπρεπε νὰ πληρώνωνται ὑπὸ τῆς ἀριστοκρατίας τῶν γαιοκτημόνων. Οἱ γαιοκτῆμονες θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπενδύσουν κεφάλαια εἰς τὴν γῆν διὰ νὰ διατηρήσουν τὴν παραγωγικότητα τῆς γεωργίας.

Ὁ Adam Smith ὑπῆρξε πρωτοπόρος τῆς ἰδέας ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς ἦτο ἡ αὐξήσις τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ κοινοῦ ἀνθρώπου. Ὑπεστήριξε τὸν καταναλωτὴν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἔμποροκράτας, οἱ ὁποῖοι ὑπεστήριζαν τὸν παραγωγόν.

Ὁ Benjamin Bentham παρετήρησεν, ὅτι οἱ κοινωνικοὶ θεσμοὶ δικαιολογοῦν τὴν ὑπαρξίν των διὰ ὀρθολογικῆς ἐρεύνης τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς δράσεώς των, ἢ ὁποῖα μετρεῖται διὰ τῆς ἐπιτεύξεως μεγίστης εὐτυχίας.

Ὁ Bentham ὑπεστήριξεν ὅτι βᾶσις τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης εἶναι τὰ ὑποκειμενικὰ αἰσθήματα.

Ὁ Thomas Robert Malthus ἐβάσισε τὴν βελτίωσιν τῶν συνθηκῶν ζωῆς τῶν μαζῶν εἰς τὸν περιορισμὸν τοῦ πληθυσμοῦ.

Ὁ Ricardo παρετήρησεν ὅτι αἱ ἀπλαῖ φιλοδοξίαι διὰ κοινωνικὴν βελτίωσιν περιορίζονται ὑπὸ τῶν οικονομικῶν νόμων.

Ὁ J. S. Mill προσεπάθησε νὰ ἐλευθερωθῆ ἀπὸ τὸν μοιρολατρισμὸν τῶν οικονομικῶν νόμων, οἱ ὅποιοι εἶναι ἀνεξάρτητοι ἀνθρωπίνων θεσμῶν.

Οἱ οικονομολόγοι, ὑποστηρίζοντες τὴν ὀριακὴν θεωρίαν, ἔτειναν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ἀποδοχῆς μετρίου παρεμβατισμοῦ. Ἐθεώρουν τὸ σύστημα ἰδιωτικῆς ἐπιχειρήσεως, βασικῶς ὀρθόν, ἂν καὶ μὲ πρακτικὰ ἐλαττώματα.

Τὰ ἀνωτέρω ἀνεμένοντο ἀπὸ τὴν Οἰκονομικὴν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως.

Ὁ Veblen ἐστράφη κατὰ τοῦ θεσμοῦ τῆς ἀγορᾶς, λόγῳ τῆς χρεωκοπίας της εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν ὑλικῶν συμφερόντων τοῦ κοινοῦ ἀνθρώπου ἀλλὰ δὲν προσέφερεν ἰδικὰς του ὑποδείξεις.

Ὁ John R. Commons ἦτο ἀντίθετος τοῦ Veblen. Ἦτο πρακτικὸς ἀγωνιστής. Ἐβάσισε τὸν ὀρισμὸν τῶν κοινωνικῶν θεσμῶν εἰς ὁμαδικὴν δρᾶσιν. Ἦθελε νὰ κάμῃ τὸ οἰκονομικὸν σύστημα ἀρκετὰ ἐξυπηρετικὸν τοῦ συνόλου, ὥστε νὰ δικαιουῖται νὰ ἐπιζήσῃ.

Ὁ J. M. Clark ἔθεσε τὸ ἐξῆς ἐρώτημα : Εἶναι δυνατὸν εἰς ἓνα οικονομικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον ἐξελιχθῆ ἐκ τοῦ θεσμοῦ τῶν ἰδιωτικῶν ἐπιχειρήσεως τοῦ 19ου αἰῶνος νὰ ἀνταποκριθῆ πρὸς τὰ μέτρα τῆς πολιτικῆς τῆς εὐημερίας τοῦ 20ου αἰῶνος ; Ἐὰν ὄχι, τότε τὸ ἐπόμενον βῆμα πρέπει νὰ εἶναι γενικὴ μεταρρύθμισις.

Ἐκάστη κοινωνία σήμερον πρέπει νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς εὐημερίας τῶν μελῶν της. Τὰ μέλη, συλλογικῶς καὶ κατ' ἰδίαν, πρέπει νὰ πολλαπλασιάζουν τὰ οικονομικὰ ἀγαθὰ. Ἀλλὰ ἡ μέθοδος πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, ἡ πληθοπαραγωγὴ δηλαδή, δημιουργεῖ συγκεντρωτικὴν δύναμιν καὶ εἶδη ἀτομικῆς ἀπομονώσεως καὶ ἐπίσης ὀδηγεῖ εἰς ἄλλας καταχρήσεις.

Εἶναι δυνατὸν μέσῳ τοῦ δημοσίου ἐλέγχου νὰ καταστρέψωμεν τὸν ἐλεύθερον χαρακτῆρα τῆς οικονομίας ; Δεδομένου τοῦ μέτρου ἐπιπέδου τῆς εὐημερίας τῶν ἐλευθέρων κοινωνιῶν, εἶναι δυνατὸν τὰ ἐν λόγῳ ἐπίπεδα νὰ διατηρηθοῦν διὰ συνδυασμοῦ κρατικῆς πολιτικῆς καὶ ἐθελοντικῆς ἀτομικῆς ἐνεργείας ; Εἶναι πιθανὸν τοιαύτη πολιτικὴ νὰ φθείρῃ τὴν πρωτοβουλίαν τῶν δειωτῶν ; Θὰ εἶναι δυνατὸν τοιαύτη πολιτικὴ νὰ διατηρήσῃ ὑγιεῖς ἰδιωτικὰς ἐπιχειρήσεις ;

Εἶναι ἡ ὑγεία τῆς ἰδιωτικῆς ἐπιχειρήσεως ἀναγκαῖα διὰ προσωπικὴν πνευματικὴν καὶ πολιτικὴν ἐλευθερίαν ;

Ὁ Clark ἀπαντᾷ εἰς τὰ ἐρωτήματα αὐτὰ ὡς ἀκολούθως :

- 1) Ἡ ἀπόλυτος ἐλευθερία εἶναι μῦθος τῶν ἀναρχικῶν.
- 2) Αὐτὸ ὅπερ λέγομεν σήμερον «laissez - faire» εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς ὑπερσυντηρητικῆς ὁμάδος τῶν ἐπιχειρηματιῶν.
- 3) Τὸ πλήρως συνδικαλιστικὸν κράτος δὲν δύναται νὰ ἀποφύγῃ τὴν καταπίεσιν τοῦ λαοῦ.

4) Διὰ τὴν ἐπιζήση τὸ οἰκονομικὸν σύστημα πρέπει νὰ ἐξυπηρετῇ καλύ-
τερον τὴν πολιτικὴν τῆς εὐημερίας. Πρέπει νὰ ἐπιτύχη περισσότερα ἀπὸ τὸν
παλαιὸν ἀτομικισμόν, ἄλλως θὰ ὑποστῇ μεταβολάς.

5) Ἡ θεωρία κατὰ τὴν ὁποίαν, εὐθύς ὡς ἀρχίσωμεν τὴν μεταβολὴν ἀπὸ
τὴν κατάστασιν ἀτομικισμοῦ, δὲν θὰ δυνηθῶμεν νὰ σταματήσωμεν, ἕως ὅτου
φθάσωμεν εἰς συνδικαλιστικὴν ὀργάνωσιν, δὲν εὐσταθεῖ κατὰ τὸν Clark. Τοῦτο
δὲ διότι μία κοινωνία δυτικοῦ τύπου, ἡ ὁποία ἔχει συνδυάσει δημοκρατίαν μὲ
οἰκονομικὴν ἐλευθερίαν, καὶ ἔχει εὐημερήσει ὑπὸ τοιοῦτον συνδυασμόν, θὰ ἐμ-
ποδίσῃ πᾶσαν τάσιν πρὸς συνδικαλισμόν προτοῦ φθάσωμεν τὸ σημεῖον τῆς
μὴ ἐπιστροφῆς.

Ὁ Clark ἀντιλαμβάνεται τὴν εὐημερίαν ὑπὸ μορφήν ἀναγκῶν καὶ οὐχί
ὡς κατάλογον ἐπιθυμιῶν. Διὰ τὴν βελτίωσιν τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου, ἡ δημι-
ουργία ἱκανοτήτων εἶναι σπουδαιότερα ἀπὸ τὴν παθητικὴν ἱκανοποίησιν ἐπι-
θυμιῶν.

Ἡ ἐπίτευξις εὐημερίας ἀπαιτεῖ πλήρη ἐξέλιξιν τῶν διαφορῶν πλευρῶν
τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ἡ εὐημερία δὲν προϋποθέτει ἀπλὴν ἱκανοποίησιν,
ἀλλὰ ἓν εἶδος μὴ ἱκανοποιήσεως, ὅπερ εὐρίσκει διέξοδον εἰς θετικὰς ἐποικοδο-
μητικὰς ἐνεργείας.

6) Δὲν ἐφθάσαμεν εἰς τὸ τέλος τῆς ἀμερικανικῆς συμβολῆς εἰς τὴν οἰκο-
νομικὴν σκέψιν. Τὰ ὅσα ἐξετέθησαν ἀποτελοῦν τὸ θεμέλιον ἐξελίξεως, βάσει
τοῦ ὁποίου ὁ δυτικὸς πολιτισμὸς προσπαθεῖ νὰ ἐπιζήση. Εἰς τὸ ἔργον τῶν
Ἀμερικανῶν, εὐρίσκομεν τὰ θεμέλια ὑγιοῦς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης.